

**นายวิเชญ
แก้วเอี่ยม**

อายุ 64 ปี

**Mr. Vichern
Gaeo-eam**
Age 64

งานหัตถกรรม จ้องแดงโบราณ

The Master Craftsmen
Ancient Jongdang Handicraft

จ้อง เป็นภาษาพื้นถิ่นล้านนา หมายถึง ร่ม “จ้องแดง” เป็นร่มแบบโบราณที่ทำด้วยผ้าทาสีแดง เป็นเอกลักษณ์ของบ้านดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ บางครั้งจึงอาจเรียกกันในชื่อ “ร่มแม่วาง” หรือที่รู้จักกันในชื่อ “จ้องหาง” เนื่องจาก “หาง” คือพีชชนิดหนึ่งเมื่อนำผลมาตำจะได้สีแดง นำสีที่ได้ไปทาที่ตัวร่มจนมีสีแดงโดดเด่น ภายหลังจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็น “จ้องแดง”

จ้องแดงโบราณ ในอดีตถือเป็นสัญลักษณ์ของหญิงสาวล้านนา ที่นิยมใช้เป็นเครื่องบังแดด กันฝน นับเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงในสมัยนั้นที่มีให้เห็นโดยทั่วไป

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายวิเชษฐ แก้วเอี่ยม เดิมเป็นคนจังหวัดราชบุรี เมื่อแต่งงานกับภรรยา ซึ่งเป็นชาวจังหวัดเชียงใหม่ จึงย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านดอนเปา อำเภอแม่ว่าง จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2529 โดยที่ครอบครัวของภรรยา นายวิเชษฐ ในเวลานั้น ประกอบอาชีพทำจ้างแดงโบราณมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษที่สืบต่อมาหลายรุ่นแล้ว แต่ในช่วงเวลาหนึ่งความนิยมเริ่มลดลง ด้วยกรรมวิธีทำที่ยาก ทำให้ไม่มีผู้สนใจ จะสานงานต่อ อีกทั้งยังเป็นช่วงที่ภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเจริญ รุ่งเรือง ซึ่งรวมถึงครอบครัวภรรยาและตัวนายวิเชษฐเองในขณะนั้น ก็หันไป ประกอบอาชีพชุดแร่อยู่ในเหมืองแร่ จนเหมืองแร่ปิดตัวลง ทั้งครอบครัวจึงกลับ มาที่บ้านดอนเปา และคิดที่จะสืบสานงานการทำจ้างแดง งานจากภูมิปัญญาของ บรรพบุรุษให้กลับมาเป็นงานหัตถกรรมที่คงอยู่ที่บ้านดอนเปาต่อไป จึงเริ่มสาน ต่องาน จ้างแดงนับจากนั้นสืบต่อมาจนถึงในปัจจุบันนี้

นายวิเชษฐ เริ่มฝึกฝนทักษะการทำจ้างแดงโบราณ โดยเริ่มจากการ ฝึกผ่าไม้ เหลาไม้ ใช้เวลาฝึกอยู่ร่วมปี จึงสามารถทำจ้างแดงตามแบบฉบับ โบราณดั้งเดิม จนเมื่อคุณพ่อของภรรยาของนายวิเชษฐได้เสียชีวิตลง นายวิเชษฐจึงได้เข้ามาสืบทอดการทำจ้างแดงโบราณอย่างเต็มตัว นับเป็นรุ่นที่ 6 ที่สืบทอดงานหัตถกรรมจ้างแดงโบราณที่ชุมชนบ้านดอนเปาสืบต่อจาก บรรพบุรุษ

เมื่อวันเวลาผ่านไป สล่าผู้มีฝีมือแห่งบ้านดอนเปาต่างล้มหายตายจากไป และยังไม่มีผู้ใดสนใจที่จะสืบสานการทำจ้างแดงโบราณต่อ เหลือไว้เพียง นายวิเชษฐ ที่ยังคงสืบสานงานหัตถกรรมจ้างแดงโบราณอยู่เพียงผู้เดียว จนในวันนี้ กล่าวได้ว่า นายวิเชษฐ แก้วเอี่ยม คือผู้สืบสานงานหัตถกรรมโบราณ ที่เต็มเปี่ยม ด้วยองค์ความรู้ ทักษะฝีมือ และประสบการณ์ที่สั่งสมมากกว่า 30 ปี นายวิเชษฐ เป็นผู้มากฝีมือในการทำจ้างแดงโบราณที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงผู้เดียวใน บ้านดอนเปา อำเภอแม่ว่าง จังหวัดเชียงใหม่ นับจนถึงทุกวันนี้

ภูมิปัญญาที่สะท้อน ทักษะฝีมือเชิงช่าง

เอกลักษณ์ของจ้องแดงอยู่ที่ **ตัวร่มมีสีแดง** โดยการใช้สีแดงทาที่ตัวร่ม ปลายด้ามจับยาว และมีเอกลักษณ์อยู่ที่ลวดลายเส้นด้ายในโครงร่มที่มีการสานด้วยด้ายหลากสีสันท่านำร้อยสานเสื่อสลับกันไปมา จึงมีทั้งความสวยงาม และความแข็งแรง สามารถป้องกันแสงแดดได้อย่างดี การทำจ้องแดงต้องใช้ทักษะความชำนาญการทำด้วยมือในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การทำไม้หัวร่ม ซี่โครงตัวร่ม การหุ้มโครงร่ม ทาสี และสานเส้นด้ายในโครงร่ม จ้องแดงที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบันคือ จ้องแดงที่ใช้ตั้งในสนาม หรือใช้ตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม

แต่เดิมนั้นสีแดงบนตัวร่ม ใช้สีจาก ชาด นำมาบดละเอียด ผสมกับ น้ำมันมะมือ (น้ำมันมะมือ ได้จากลูกมะมือนำมาตำ จนได้น้ำมันจากส่วนของเม็ดมะมือ จากนั้นนำไปเคี่ยวไฟอ่อน ทิ้งไว้จนเย็นจึงสามารถนำไปใช้ผสมกับสีได้เลย)และน้ำมันก๊าด แต่ภายหลังชาดนั้นเริ่มหายากขึ้น จึงได้ปรับเปลี่ยนเป็นการใช้น้ำมันแทน

เทคนิคสำคัญในการทำจ้องแดงของนายวิเชญ อยู่ที่การร้อยด้ายที่ตัวร่ม ซึ่งแต่เดิมจะใช้ด้ายสีขาว แต่นายวิเชญ ประยุกต์สร้างสรรค์โดยนำด้ายหลากสีมาร้อยสลับไปมาในซี่ร่ม ระหว่างการร้อยจนถึงตัวร่ม สร้างความสวยงาม และความทนทานให้กับจ้องแดงมากขึ้น

ผ้าที่ใช้ทำจ้องแดงนั้น จะใช้ผ้าสาหลู ทากับด้วยยางปะก๊อผสมกับ แป้งมันทาที่ลงบนผ้าสาหลู เพื่อให้ผ้าไม่แข็งตัวสามารถกางหรือหุบร่มได้สะดวก อีกทั้งยังเพิ่มความทนทานให้กับเนื้อผ้า สามารถกันแดดกันฝนได้ดี การเหลาไม้ซี่นั้นนับเป็นอีกส่วนสำคัญในการทำจ้องแดง ซึ่งจะต้องเหลาไม้ให้อ่อนช้อย ได้รูป สำหรับไม้ที่ใช้ทำจ้องแดงประกอบด้วย ไม้ไผ่บง ใช้สำหรับทำซี่ร่ม หรือกลอนร่ม ก่อนใช้งานจะต้องนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 20 วัน เพื่อกันมอด แล้วจึงนำมาผ่าเพื่อทำซี่ร่ม

ไม้ไผ่ชาง เป็นไม้ที่แข็งแรงกว่า ไม้ไผ่บง ใช้ทำค้ำยันร่ม โดยนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 20 วัน เพื่อกันมอด แล้วนำไปผ่าเพื่อทำที่ค้ำยันร่ม

ไม้ไผ่รวก ใช้สำหรับทำด้ามจับ หรือคันร่ม โดยนำมาตากแดดให้แห้ง แล้วลนไฟเพื่อตัดให้ตรง แล้วนำไปเจาะรูรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 4.5 เซนติเมตร กว้าง 6 - 9 มิลลิเมตร เพื่อนำไปประกอบกับตัวร่ม จากนั้นจึงนำไปแช่น้ำประมาณ 7 - 8 ชั่วโมง

ร่ม หรือ ตัวบับร่ม คือส่วนที่ทำยากที่สุดของจ้องแดง ทำจากไม้ชาง เนื่องจากเป็นไม้ที่เหนียว ไม้หัก สามารถบับงอได้ นำไม้ชางตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า งอให้ได้รูป และใส่เข้าไปในรูที่ด้ามจับ หากงอไม่ได้รูป จ้องแดงก็จะหุบไม่ลง หรือกางออกไม่ได้

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

จ้องแดง ผลงานอันโดดเด่นจากการสร้างสรรค์โดยนายวิเชญ ยังคงกรรมวิธีการทำที่รักษารูปแบบการทำแบบโบราณ ที่สร้างสรรค์ขึ้นงานด้วยมือทุกขั้นตอน มีความโดดเด่นที่ตัวร่มมีสีแดงสดเป็นเอกลักษณ์สีแดงแบบดั้งเดิมของจ้องแดงที่บ้านดอนเปา ตัดเส้นด้วยสีดำ ด้ามยาวปลายด้ามมีสีดำ แต่ที่สร้างความโดดเด่นให้แก่จ้องแดงอันเกิดจากการประยุกต์สร้างสรรค์ของนายวิเชญ โดยนำด้ายหลากสีเส้นมาร้อยสลับไปมาในซี่ร่มระหว่างรู گیرร่ม จนถึงด้ามร่ม สร้างความสวยงาม และทำให้เกิดความทนทานให้ตัวร่มได้มากขึ้น เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และเป็นที่ยื่นชอบของผู้ที่พบเห็น เป็นองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจ้องแดงบ้านดอนเปา ที่จะไม่เหมือนจ้อง หรือร่มที่ทำด้วยสีแดงโดยทั่ว ๆ ไป

จ้องแดง ผลงานจากการสร้างสรรค์โดยนายวิเชญ มีความโดดเด่นที่ตัวร่มมีสีแดงสด ตัดเส้นด้วยสีดำ มีหลากหลายขนาด แบ่งเป็นขนาด 14 นิ้ว 17 นิ้ว 20 นิ้ว 22 นิ้ว 40 นิ้ว แต่ละขนาดจะใช้ซี่ร่ม 25 ซี่ 27 ซี่ 29 ซี่ 31 ซี่ 37 ซี่ ตามลำดับ ซึ่งซี่ร่มนั้นจะใช้เป็นจำนวนเลขคู่ทั้งหมด เพื่อเวลาร้อยด้ายจะสามารถร้อยต่อกันไปได้เรื่อย ๆ หากใช้ซี่ร่มเป็นเลขคู่ เมื่อร้อยด้ายแล้วเส้นด้ายก็จะมาบรรจบกัน ทำให้อ้อยต่อไปไม่ได้

จ้องแดงโบราณสีแดงสดเอกลักษณ์ที่บ้านดอนเปา ฝีมือการสร้างสรรค์ของนายวิเชญ ไม่ได้เป็นเพียงแค่ร่มที่ไว้ใช้สำหรับบังแดดเท่านั้น แต่ยังมีนิยมใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้ตกแต่งสถานที่ ตกแต่งสวน และเป็นของที่ระลึกที่นิยมซื้อไปเป็นของขวัญ (และเพื่อทางเลือกตามความต้องการของลูกค้า ในปัจจุบันนายวิเชญ ได้พัฒนาจ้องแดงโบราณ ให้มีสีสันที่หลากหลายมากขึ้น เช่น สีขาว สีม่วง สีชมพู หรือสีอื่น ๆ แต่ก็เพียงเพื่อให้ลูกค้าได้เลือกสีตามที่ต้องการเท่านั้น แต่เอกลักษณ์ การเป็นจ้องแดงยังคงอยู่)

ทำหั่วรมและตุ้มรม

กรรมวิธีและขั้นตอนการทำ

ทำหั่วรมและตุ้มรม ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่บนสุดของตัวรม เป็นศูนย์กลางที่ใช้ยึดและร้อยรวบของกลอนรมเพื่อสะดวกในการหุบเข้าและกางออก วิธีการทำหั่วรมเริ่มจากนำไม้สั้มเห็ดไปใส่หั่วกลึง และเหลาหั่วรมให้ได้ขนาดตามต้องการ

ทำกลอนรม

ทำกลอนรม นำไม้ไผ่บงที่ไม่แก่จนเกินไป หรือที่มีอายุประมาณ 2 ปีครึ่ง มาตัดเป็นท่อน ๆ จากนั้นก็ผ่าเป็นซี่ แล้วนำไปเหลา โดยส่วนหัวจะเหลาให้แบน เพื่อที่สามารถนำไปเสียบบนร่องหั่วรมได้ กลอนรมแต่ละอันจะต้องแหวกไม้ออก เพื่อให้ไม้ค้ำ (ไม้ก้ำ) รมมาเสียบลงเพื่อค้ำยันไว้ วัดความกว้างให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ หลังจากนั้นนำกลอนรมที่ได้มาเจาะรูให้ตรงกัน แล้วนำมาเรียงนับจำนวนตามที่ต้องการ ร้อยด้วยด้าย จากนั้นนำกลอนที่ร้อยเสร็จแล้วไปเข้าซี่กับหั่วรม

ทำค้ำรม หรือ ค้ำจ้อง ในขั้นตอนนี้ให้ทำเหมือนการทำกลอนรม แต่ขนาดของตัวค้ำจะสั้นกว่า จะมีขนาด 1 ใน 3 ของกลอนรม นำค้ำรมมาร้อยด้าย แล้วมัดรวมไว้เป็นมัด ๆ จากนั้นนำไปร้อยเข้ากับตุ้มรม

การเข้าตุ้ม

การเข้าตุ้ม คือการนำตัวค้ำรมที่ร้อยแล้วเสียบเข้าไปตามร่องของตุ้มรมจะมีขนาดเล็กอยู่ด้านล่างของหั่วรมใช้ยึดรวมก้ำรมไว้ด้วยกัน เพื่อกางและหุบรม เมื่อตั้งกลอนและตัวค้ำรมเข้าที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำกลอนและตัวค้ำรมมาประกอบเข้าด้วยกัน โดยปลายด้านหนึ่งของตัวค้ำรมจะเสียบเข้าไปในกลอนรมแต่ละซี่

ด้ามรม เมื่อกกลอนและตัวค้ำรมประกอบเข้าด้วยกันเรียบร้อยแล้วและปลายของตัวค้ำรมเสียบเข้าไปในกลอนรมแต่ละซี่แล้ว นำเอาด้ามรมมาเสียบจากตุ้มรมผ่านขึ้นไปถึงหั่วรม

นำโครงรมที่ได้ไปครอบในวงล้อรถจักรยาน เพื่อจัดช่องแต่ละช่องให้มีความห่างเท่ากัน

การฉันทไหม นำด้ายมาพันไม้แต่ละซี่ โดยพันโยงกันเป็นซี่ ๆ ให้ครบวง เมื่อพันครบรอบแล้วก็เริ่มพันรอบที่สอง โดยกระระยะให้ห่างจากรอบแรกเล็กน้อย เพื่อให้ยึดผ้าหุ้มร่มไม่ให้หย่อน และเกิดความคงทน เมื่อเวลาเจอลมฝน

หุ้มหัวร่ม ใช้ใบมะพร้าว ใบลาน หรือใบตาล มาตัดให้ได้ขนาดกับหัวร่ม พันรอบหัวร่มเพื่อความสวยงาม แล้วจึงนำผ้ามาหุ้มร่ม

นำข้าวเหนียวที่นวดจนหนืดขนาดเท่าฝ่ามือ มาห่อผ้าบาง ๆ ทาหลังกลอนร่ม นำไปจุ่มน้ำและทาลงบนซี่ร่มแต่ละซี่ ความเหนียวของข้าวจะช่วยให้ผ้าติดไม้ได้ดี

การหุ้มผ้า นำผ้าสาหลุมหุ้ม ทาทับด้วยน้ำยางปะโก้หรือตะโกผสมด้วยแป้งมันลูบลงไปบนเนื้อผ้าเพื่อให้ผ้าแข็งตัว และสามารถลงสีได้ง่าย โดยวิธีทำคือเริ่มทาบบริเวณด้านนอก นำไปผึ่งแดดให้แห้ง จากนั้นนำกลับมาทาอีกครั้งหนึ่งบริเวณด้านใน นำไปผึ่งแดดอีกครั้งให้ผ้าแข็งตัว จากนั้นใช้กรรไกรตัดผ้าให้พอดีกับขนาดร่ม และทาทับด้วยน้ำมันอีกครั้งหนึ่ง

การเก็บชายร่ม เมื่อร่มแห้งดีแล้ว นำกระดาษสามาทาากาวติดชายร่มเพื่อเก็บชายร่มให้แข็งแรง จากนั้นวางทิ้งไว้จนแห้ง

การลงสี นำสีน้ำมันที่เตรียมไว้มาทาลงบนร่มโดยการทาสีแดงเป็นสีหลัก (ทาสีแดงเป็นสีหลักตามเอกลักษณ์ของจ้องแดง ส่วนสีอื่น ๆ เลือกสีตามที่ต้องการ) แล้วนำไปผึ่งแดดไว้จนแห้ง

หุบร่ม จากนั้นจับจิบร่มให้เรียงสวย แล้วนำสีน้ำมันสีดำทาลงไปให้ทั่วสันร่ม เพื่อให้เกิดเป็นเส้นสีดำตัดกับตัวร่ม เมื่อกางร่มออก ก็จะเห็นจ้องแดงเป็นสีดำสลับกับแดงที่เป็นเอกลักษณ์ของจ้องแดงที่บ้านดอนเปาแห่งนี้

การสนร่ม นำร่มที่ผึ่งแดดจนแห้งแล้วมาร้อยด้าย โดยใช้ด้ายสีต่าง ๆ ร้อยสลับไปมาระหว่างรูก้ำร่มไปจนถึงดุมร่ม เพื่อเป็นการอำพรางไม่ให้เห็นด้ามหัวร่มมากจนเกินไป อีกทั้งยังเพิ่มความแข็งแรง และสร้างความงดงามจากลวดลายของด้ายที่ร้อยลงบนตัวร่มอีกด้วย

การถ่ายทอดความรู้ และการพัฒนาผลงาน

จ้องแดง เป็นงานหัตถกรรมที่อยู่คู่กับบ้านดอนเปา มาหลายชั่วอายุคน ได้รับความนิยมมากในอดีต และเจริญเติบโตควบคู่มากับวิถีชีวิตของชาวล้านนา ด้วยเอกลักษณ์ตัวร่วมสีแดง ตัดเส้นด้วยสีดำ ปลายด้ามจับยาว แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทกับผู้คนในหมู่บ้าน ทำให้งานหัตถกรรมจ้องแดงนั้นเกือบจะสูญสลายหายไปพร้อมกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

จนเมื่อมีหน่วยงานภาครัฐ เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน จึงทำให้มีการส่งเสริม ฟื้นฟูการทำจ้องแดงโบราณ ถูกรื้อฟื้นให้กลับมาเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านดอนเปาอีกครั้งหนึ่ง

และด้วยความยากในการจัดหาวัตถุดิบวัสดุที่ใช้ เช่น ในอดีต ในปัจจุบันจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงสีแดงที่ใช้ทาบนตัวจ้องแดง จากเดิมจะใช้ ชาด มาเป็นการใช้สีน้ำมัน ซึ่งสามารถหาได้ง่าย ไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ทำได้เร็ว และมีราคาไม่แพง อีกทั้งสีน้ำมันยังมีโทนสีที่หลากหลาย ทำให้ร่มจ้องแดงที่จากเดิมมีเพียงแค่อีสแดงเท่านั้น แต่ในปัจจุบันจ้องแดงนั้นกลับมีหลากหลายสีสัน เป็นทางเลือกของลูกค้าที่ชื่นชอบกับความต้องการสีของลูกค้า

ในด้านการถ่ายทอดความรู้การทำจ้องแดง นายวิเชษฐ มีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดความรู้การทำจ้องแดงให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เพราะเหลือช่างที่ยังทำหัตถกรรมนี้อยู่จริงเพียงไม่ถึง 10 คน โดยเหลือเพียงตนเองและคนในครอบครัวเพียงครอบครัวเดียวที่ยังคงทำอยู่สืบไป จึงอยากที่จะอนุรักษ์ และถ่ายทอดสู่ลูกหลาน นายวิเชษฐ จึงทำหน้าที่เป็นวิทยากร เดินทางไปถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเด็กนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อหวังว่าจะมีผู้ที่สนใจ และต้องการจะมาฝึกฝนทักษะฝีมือ นายวิเชษฐก็ยินดีที่จะฝึกฝน และถ่ายทอดเทคนิคการทำจ้องแดงโบราณให้ เพื่อหวังให้มีผู้สืบทอดงานหัตถกรรมจ้องแดงโบราณ ให้จ้องแดงโบราณเป็นงานหัตถกรรมอันโดดเด่นอยู่คู่กับบ้านดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สืบต่อไป